

Ingrid Sommerseth

BJØRNEN SOVER IKKE

SPOR ETTER SAMISKE BJØRNEGRAVER I MUSEETS MAGASINER

Bjørneskallen fra Lekangen på Senja, «en 3aarig han». Skallen ble gitt til museet som gave i 1911 og er datert til begynnelsen av 1800-tallet (TSZM 198). Foto: Gaute E. Lien, UiT Norges arktiske universitet.

Referanse: <https://doi.org/10.33673/OOA20241/11>

Bildene i denne boken har lisens CC BY-NC-ND 4.0, og kan kun kopieres og viderefremmes i ikke-kommersielle sammenhenger, og må ikke endres eller bearbeides på noen måte.

Hva vet vi om alle bjørnebeinene som befinner seg i magasinene til Norges arktiske universitetsmuseum? Noen bjørnebein kommer fra arkeologiske undersøkelser, mens andre bein er sendt inn som gaver med ukjent opphav, det siste gjelder særlig bjørnebein som ble innsendt rundt 1900. Etter at Tromsø Museum ble opprettet i 1871, har museets kjernevirksomheter vært innsamling av og forskning på materiale av kulturhistorisk så vel som naturhistorisk karakter. Forvaltningen av slikt materiale er et viktig samfunnsoppdrag, og forvaltningen av det arkeologiske materialet er i tillegg lovpålagt. Hovedoppgaven er ikke bare å oppbevare samlingene for ettertiden, men å stadig stille nye spørsmål som bidrar til endringer og nye historier.

Bjørnebeinene som ligger i museets magasiner, har de siste årene vært gjennomgått og kuratert på nytt, og i denne artikkelen tar jeg for meg omstedighetene rundt noen av bjørnegravene og den kulturhistoriske konteksten som beinene er en del av. Bjørnebeinene på museet er spor etter den samiske, rituelle bjørnejakten knyttet til samisk førkristen tro og tradisjon, og som også innebar gravlegging av bjørnen. Bjørnegravene ble som regel etablert i naturlige hulrom i steinurer eller under store steinblokker og er utbredt på øyene og i fjordstrøkene i hele Nord-Norge. Tradisjonene og praksisen rundt den samiske bjørnejakten og bjørnekulten er godt dokumentert både i arkeologisk og etnografisk litteratur (Petersen, 1940; Myrstad, 1996; Schanche, 2002; Dunfjeld-Aagård, 2005; Svestad, 2018; Sommerseth, 2020, 2021). De tidligste kildene om bjørnekulten finner vi i misjonsberetningene fra 1600-, 1700- og 1800-tallet (Niurenus, 1645/1905; Schefferus, 1673/1956; Rheen, 1671; Dass, 1739/1992; Fjellström, 1755/1981; Leem, 1767/1975; Friis, 1871). I løpet av 1900-tallet dukket det også opp muntlige kilder, med bjørnehistorier skrevet og fortalt av samene selv (Bjørnson, 1916; Turi, 1917, 1931; Qvigstad, 1928; Elgstöm 1955; Edsman, 1994; Ryd, 2007; Borgos, 2020).

Utbredelse av bjørnegravene i Norge, med bilde av ei bjørnegrav i Nevelsfjord i Bodø kommune. Bjørnebeinene fra Nevelsfjord er datert til 11-1200-tallet, og de lå under den største steinblokka. Foto: Ingrid Sommerseth, UiT Norges arktiske universitet. Grafikk: Ernst Høgtun, UiT Norges arktiske universitet.

BJØRNEGRAVENE I NORGE OG SVERIGE

I Nord-Norge nord for Rana er det registrert 30 lokaliteter der det er funnet bein fra brunbjørn samt spor etter rituell begravelse. Norges arktiske universitetsmuseum oppbevarer til sammen 44 bjørneindivider fra disse lokalitetene i magasinene. Beinene omfatter 24 bjørnekranier som stammer fra 18 av de 30 lokalitetene. Noen få er hele, mens de fleste er fragmenterte. Det vanligste som er bevart, er enkeltdeler fra bjørneskjelettet, noe som kan skyldes funnforholdene eller omstendighetene rundt oppdagelsen av gravene. De fleste bjørnebeinene er trolig fjernet av andre dyr eller ødelagt gjennom naturlig nedbrytning, men noen er også gått tapt i forbindelse med vei- og boligbygging og bygging av kraftlinjetraseer (Sommerseth, 2021).

De aller fleste gravene er funnet langs kysten og i fjordene; kun ei grav er funnet i innlandet. Samtlige har til felles at de er funnet i små huler og urer, oftest i ulendt terreng. På syv av bjørnegravlokalitetene i Norge ligger det ennå bein bevart *in situ*, det vil si uforstyrret, i sitt naturlige miljø. Dette gjelder blant annet ei grav i Vesterålen, fire i Nord-Troms og to i Vest-Finnmark. Disse gravstedene er svært sårbare. De er fredet gjennom kulturminneloven og skjermet for innsyn på kart, og de følges jevnlig opp av kulturminneforvaltningen. Bjørnegravene på øya Spildra i Nord-Troms er de eneste som er tilrettelagt for besøkende med informasjonsskilt på lokalitetene. På Spildra ligger det tre bjørneindivider *in situ*, slik de en gang ble gravlagt, og de er datert til tidlig middelalder (Myrstad, 1996).

I Sverige er det registrert 17 bjørnegravlokaliteter, de fleste er funnet i skogsområder knyttet til elver og vassdrag der det tradisjonelt har vært samisk bosetting. Seks av bjørneindividene er datert til tiden mellom 800 og 1700 e.Kr. Dateringene korresponderer med det norske materialet, selv om det der er noen dateringer som er eldre. De daterte lokalitetene befinner seg i Karats i Jokkmokk, Nedre Vapstsjön i Tärna, Gällholmen i Stensele, Värjaren i Frostviken og Grundskatan i Lövanger (Solsten, 2016). I Finland er det verken kjente bjørnegraver eller funn av bjørnebein som kan knyttes til huler og urer. Ved en sieidi i Näkkälä i Enontekiö kommune er det imidlertid funnet tenner og fragmenter av en bjørneskalle sammen med andre dyrebein og gjenstander. Lokaliteten er en kjent samisk offerplass datert fra middelalderen som har vært i bruk frem mot ny tid (Äikäs mfl. 2009, s. 114).

De fleste bjørnegravene i Norge og Sverige har blitt funnet ved tilfeldigheter, men noen er også lokalisert av folk som har hørt gamle historier om bjørnejakt, og som deretter aktivt har leitet i terrenget etter dem. Kun noen få bjørnegraver er funnet gjennom forskningsinnsats av arkeologer. På 1980-tallet ble tre gravlokaliteter arkeologisk undersøkt: Bunkholmen i Lyngen, Røykenes i Lavangen og Hánoaivi i Øst-Finnmark i Nesseby kommune. Ofte har bjørnegravene vært kjent i lokalsamfunnet eller i familiene, men kunnskap om dem har vært holdt hemmelig helt til man har måttet gi fra seg opplysninger på grunn av utbyggingspress eller andre moderne forstyrrelser. På den måten har mange bjørnegraver og hellige steder fått et formelt vern gjennom lovverket og er i dag en viktig kilde til kunnskap om samisk historie.

BJØRNEBEIN FRA SENJA

Fra Senja kjenner man tre dokumenterte bjørnegraver. Lokalitetene avspeiler en stor aktivitet rundt den historiske bjørnejakten, noe som også bekreftes i justisprotokollene fra Gisund tinglag, der det finnes en oversikt over antall bjørner som er skutt i området. I perioden mellom 1780 og 1820 ble det felt 27 voksne, tre halv voksne bjørner og en unge, og alle ble felt på den sørlige delen av Senja. De som jaktet på bjørnene, er navngitt med opplysninger om antallet bjørn hver enkelt hadde felt, skutt, samt sted og tidspunkt for jakten (Storm, 1993, s. 54). Ved Å, på innersida av Stonglandet, ble det under husbygging i 2022 funnet et 46 cm langt bjørnespyd (Ts. 16198). Funnstedet ligger ikke langt fra bjørnelokalitetene på Lekangen og i Skrolsvik og bekrefter at det har vært drevet intensiv bjørnejakt i området. Slike bjørnespyd var i bruk helt til flintlåsbøsser ble vanlig i siste halvdel av 1700-tallet (Sommerseth, 2009, s. 262).

Den nordligste bjørnegrava på Senja ble funnet i 1970 i Straumsbotn på nordvestsida av Senja. Finneren skulle sette opp røyskattfeller ute på et nes og i et område med bergsprekker midt på Forraneset. Her kom han over flere bjørnebein og et kranium, men det var bare bjørnekraniet som ble tatt vare på. Funnstedet ble senere besøkt av museumsbestyreren ved Sør-Senja museum på 1980-tallet, men da var bjørnebeina borte; i tillegg var bjørnekraniet som var tatt vare på, tapt i en brann (Myrstad, 1997, s. 37). Dette er de eneste opplysningene vi har om funnet, og eneste indikasjon på at det har vært ei bjørnegrav på Forraneset, men den muntlige fortellingen viser til omfanget av den samiske bjørnejakten på Senja.

I Tromsø Museums årsberetning fra 1911 finner vi opplysninger om den andre bjørnen fra Senja som kan knyttes til den samiske bjørnejakten, nemlig et stort kranium av en brunbjørn som ble funnet på Stonglandet. Bjørnekraniet ble sendt inn av smeden Rasmus Olai Enoksen fra gården Bakkemo på Lekangen. Opplysninger rundt funnomstendighetene er dessverre ikke bevart, og det kommer heller ikke frem hvorfor Enoksen sendte inn bjørnekraniet. Det kan ha vært forskere fra museet som hadde tatt kraniet med seg etter sommerens feltarbeid rundt om i Nord-Norge, og som senere ga Enoksen honnør for funnet i protokollene. Det eneste

som står på funnkortet som er festet til kraniet, er: «*Fundet i en ur. 1911 – Rasmus Enoksen*», og her har vi trolig den bjørnen som i årsberetningen fra 1911 er omtalt som en *3 aarig han*.

Merkelapp som er festet til bjørnekraniet fra Lekangen på Senja. Funnet har katalognummer TSZM 198 i de naturhistoriske samlingene. Foto: Ingrid Sommerseth, UiT Norges arktiske universitet.

Den lille informasjonen på funnkortet som sier at bjørnekraniet fra Lekangen ble funnet i en ur, er viktig og indikerer at bjørnen ble felt og deretter begravd etter gammel samisk tradisjon (Schanche, 2002). En beinprøve fra bjørneskallen er nylig datert til tiden mellom 1698 og 1910, med en sannsynlig levetid en gang tidlig på 1800-tallet. Kraniet tilhører dermed den yngste gruppen av bjørnegraver som finnes i samlingene på museet.

Bjørneskallen fra Lekangen på Senja, «en 3aarig han». Skallen ble gitt til museet som gave i 1911 og er datert til begynnelsen av 1800-tallet (TSZM 198). Foto: Gaute E. Lien, UiT Norges arktiske universitet.

Den tredje bjørnegrava på Senja er registrert nord for det gamle handelsstedet i Skrolsvik og like før man kommer til Finnjorda. Funnstedet ble nevnt av arkeolog O. Nicolaissen i årsberetningen til Norske fortidsminnesmerkers bevaring i 1888 under Sands sogn:

Paa pladsen er fundet brudstykker af et broncekar samt af en kleberstensskaal (...) under nogle stene tæt ved en berghammer samt i en liten kløft i samme berg ligger en mængde ben, som er næsten helt hensmuldrede. De er sandsynligvis ben af dyr og nævnes kun, fordi de ligger langt fra gaardstomt og maa være lagte der af mennesker (Nicolaissen, 1888 s. 12).

Ut over denne opplysningen står det ingenting mere om beinfunnene, da Nicolaissen i tråd med praksis på den tiden mest var opptatt av gjenstandene. I tilvekstkatalogen til museet står det at Ts. 820 er en «*Liden kleberstenskop med flad bund og udadgaaende sider, hvoraf en del mangler*», og funnet dateres til middelalderen. Kildene sier ingenting om hvor det ble av delene til bronsekarret, og for arkeologene gikk funnstedet senere i glemmeboka.

Under et veiarbeid i 1939 ble det igjen oppdaget knokler og bjørneskaller i bygda Skrolsvik på lokaliteten Gluggan. Flere av beinene ble funnet på samme sted som i 1888, og i 1940 ble de sendt til Anatomisk institutt i Oslo for artsbestemmelse. I protokollene kan en lese at to av beinene var issebein fra menneske, og disse ble returnert til Tromsø Museum, men hva som ble gjort med bjørnebeinene, kommer ikke frem i arkivkildene (Myrstad, 1997, s. 36). Arkeologene på museet trodde lenge at alle bjørnebeinene fra 1939 var tapt. En lokal informant hadde nemlig fortalt at fem bjørnekranier som hadde vært oppbevart i bygda i lang tid, var kastet. I 1995 fant man overraskende nok en av bjørneskallene (TSZM 263) i zoologenes magasin. Ifølge merkingen av funnet ble skallen sendt inn 14.12.1939 som gave fra kjøpmann Ole Dragøy. Funnomstendighetene rundt kraniet er fortsatt uklare, og det er også usikkert hvor i ura det ble funnet. Kraniet stammer imidlertid fra en voksen bjørn som er datert en gang mellom 1478 og 1696, mest sannsynlig på 1500-tallet (Sommerseth, 2021, s. 15). Ura i Gluggan må ha vært en viktig samisk gravplass, hvor både bjørn og mennesker har vært gravlagt helt siden middelalderen. Et av nærområdene til Gluggan har stedsnavnet Bjørnbakkan, som er en god indikasjon på at det har vært bjørn her i tidligere tider.

Bjørneskallen fra Skrolsvik på Senja. Levert inn til museet som gave i 1939, og den er datert til midten av 1500-tallet (TSZM 263). Foto: Gaute E. Lien, UiT Norges arktiske universitet.

Etter en gjennomgang i museets kataloger er det nå utarbeidet en oversikt over hva som finnes av bjørnekranier og bjørneskjelett i samlingene på Norges arktiske universitetsmuseum. Den første innføringen finner vi i 1900, da det ble registrert to store «*hanncranier*» fra Sjødalen i Bardu. Trolig ble disse to skallene kjøpt inn av museet for å ha i den zoologiske samlingen, og det er ingen indikasjoner på at de har tilhørt ei bjørnegrav. Dette var en tid da museet holdt på å bygge opp samlingene sine, og på naturhistorisk avdeling var det ønskelig å ha en bred variasjon av ulike pattedyr, fugler, fisk og insekter som referanse i det taksonomiske arbeidet med å kartlegge artene (Elvebakk og Bergersen, 2022). Som en kuriositet ble det da populært å sende døde pattedyr, fugler og andre rariteter enten som gaver til museets samlinger eller mot betaling, og ofte ble givernes navn ført inn i protokollene med sirlig håndskrift, slik som finnerne av bjørnene fra Senja.

BJØRNEGRAVA PÅ KJENGSNES I GULLESFJORDEN

I Juvika ved Kjengsnæs i Gullsfjorden ble det i forbindelse med bygging av kraftlinjene på 1960-tallet funnet flere bjørnebein, deriblant et kranium som ble tatt vare på. Her har det trolig ligget ei bjørnegrav oppe i ura. Dessverre ble kraniet liggende lenge i bygda før det endelig ble registrert ved Norges arktiske universitetsmuseum i 2008, og beinene er svært medtatt og skjøre. Funnet består av fire deler til et mindre kranium, og tennene viser lite slitasje, slik at det trolig dreier seg om en ung bjørn. Ei

datering viser at bjørnen ble felt en gang på 1500-tallet. På den tiden var det trolig en stor og utbredt bjørnebestand i Nord-Norge. Presten Peder Claussøn Friis (1545–1614) skriver at det i Lofoten og Vesterålen er «(...) saa mange biørne at ei ere saa mange i nogit læn i Norig, oc gjøre stor skade, særlig på queg, men ocsaa paa fisk oc tran. Thi hand rifuer fisk ned aff deris fiskehjalde (...)». Organisert bjørnejakt ble sett på som en nødvendighet av myndighetene for å beskytte fiskerbonden (Storm, 1881, s. 375).

Bjørneskallen fra Kjengsnes i Gullfjorden. Levert inn til museet i 2008 og datert til 1500-tallet (TS 12048). Foto: Ingrid Sommerseth, UiT Norges arktiske universitet.

Ungbjørnen på Kjengsnes er datert til 1500-tallet. Den ble trolig lagt i ura i tråd med gamle skikker både av respekt for bjørnen selv og for å blidgjøre de samiske gudene for fortsatt god jakt (Sommerseth, 2021, s. 19–22). De gamle ritualene ble utført til tross for intens misjonsvirksomhet

i regionen, og bjørnegrava og omstendighetene rundt funnet tilsvarer de langt eldre daterte funnstedene fra jernalderen og middelalderen. Vis-à-vis Kjengsnes, på den andre siden av sundet, er det mange stedsnavn som indikerer tilstedeværelse av bjørn: Bjørnhågan, Bjørnliknorren, Bjørnliknurran, Bjørnlibekken, Bjørnlia og Bjørnlikollen, for å nevne noen. Historikeren Johan Borgos (2020, s. 31) mener at de samiske bosettingene i Gullesfjorden og på øyene vest for Tjeldsundet er eldre enn før år 1600, selv om de eldste skriftlige kildene ikke omtaler samene før i det såkalte sjøfinnemanntallet fra 1601 (Borgos, 2020, s. 32). Det var få samer som var skrevet inn i skattelistingene før 1600, blant annet fordi de flyttet mellom ulike boplasser gjennom året for å utnytte de varierte fiske- og fangstressursene (Hansen, 2000). Samene passet trolig ikke inn i datidens skattesystem. Først i 1725 ble gården Geankkak/Kjengsnes oppdyrket, og i tingboka fra 1738 skrev fogden følgende: «*Denne Plads beboes og bruges av Peder Jonsen find som dend selv har opryddet, og blev lagt for Landskyld udi afvigte aar 1737*» (Borgos, 2020, s. 175). Dette er ca. 200 år etter at bjørnen ble felt på Kjengsnes, og kanskje sto den gamle samiske troen og de rituelle skikkene sterkt i denne regionen, ettersom det ble opprettet to misjonsskoler «finneskoler» på Hinnøya, hvorav den ene lå på Kjengsnes (Borgos, 2020, s. 102).

Ofoten-regionen med Hinnøya er det området der vi finner flest bjørnegraver, og bjørnejakten på Hinnøya er godt dokumentert frem til begynnelsen av 1900-tallet. På gården Kjengsnes bodde det en kjent bjørnejeger som hette Kristian Olsen, som alene hadde felt 91 bjørner, og som var kjent som den største bjørneskytteren i Troms på midten av 1800-tallet (Linde og Norman, 1960, s. 232). Vi kjenner til fortellingene både om den kjente bjørnejegeren Henrich Andersen Husjord (Dundor-Heikka (1828–1917), som hadde felt mer enn 55 bjørner (Bjørnson, 1916), og den om bjørnejegeren Åne Ånesen (1745–1811), som var autorisert bjørnejeger, og som skal ha felt over hundre bjørner. Ånesen har også en gravlokalitet i Djupfjorden i Sortland kommune oppkalt etter seg, og bjørnebein fra denne grava er datert til slutten av 1700-tallet (Borgos, 2020; Sommerseth, 2021). Dette viser at det var mye bjørn i enkelte regioner og i deler av Vesterålen og Lofoten på 1700- og 1800-tallet. Ifølge statistikken over felte bjørner i 1850 ble det skutt så mange som 60 brunbjørner totalt i Norge, ut fra en estimert bestand på 3000 individer (rovdata.no). På 1700-tallet var det vanlig å ha ei ordning med «bjønnskatt». Det betydde at samer dreiv

jakt for nordmennene, og at de ble betalt på to måter: enten som etterskudd på tinget ved fremlegging av bevis på felt bjørn eller forskuddsvis i form av «bjønnskatt» (Borgos, 2020, s. 46).

ÅTTE BJØRNER PÅ SEINES I NARVIK

På åtte av de 30 kjente bjørnegravlokalitetene i Nord-Norge er det registrert bein fra flere enn ett individ, og fra to av lokalitetene er det også bein fra bjørneunger (Myrstad, 1996, s. 97–100; Sommerseth, 2020, s. 14–15). Den ene lokaliteten med bein fra en bjørneunge ble funnet under veiarbeid ved Kallberget i Dåfjord på Ringvassøya i 1982. Funnet (TSZM 2413) ble tatt inn til museet i 1985, men ble da ikke vurdert som et kulturhistorisk funn eller som gravkontekst. Funnstedet er i dag fjernet, men i forbindelse med en ny gjennomgang av det man trodde var en voksen bjørn, ble det i tillegg funnet bein fra en liten bjørnunge (Dalen, 2020). Bein fra den voksne bjørnen, trolig ei binne, er datert til tidlig middelalder, på midten av 1000-tallet.

Det mest omfattende funnet av bjørnebein kommer fra en liten landfast holme som kalles Sevgu/Seines i Narvik kommune. Allerede på 1930-tallet ble det rapportert om beinfunn på nordsiden av en stor mose- og gresskledt flyttblokk som på folkemunne kalles «dauingssteinen» eller «kjempsteinen». Til denne steinen hører det et lokalt sagn: *«Svensklappene skulle røve gammelgården, men da kom Framneskjempen og kasta steinen over dem da han tok dem igjen ute på holmen.»* Sagnet er trolig utledet av et annet, eldre sagn som handler om svenske røverbander fra øst, og som folke-minnegransker og lærer Johan Hveding (1879–1965) hadde hørt av sine foreldre (Hveding, 1936). Her blir Framneskjempen fremstilt som en helt, som blir tilkalt for å ta livet av den østlige røverbanden, men sagnet sier ingenting om steinen;

I den tid svenskane dreiv å røva på Hålogaland, kom dei ofte ned i rombaken og Ofoten. Eingong var det kome ein skalhop med svenskar ut til Segenes. Det var um vinteren, og det lå is på sjøen frammed landet (...) Husfolket fekk då gjort teikn til tjenestegjenta at ho skulde fara over fjorden og henta kjempa som budde på Framnes. På Segnes var det ei stor stove og det sto eit tungt langt

bord frammed veggen (...); men svenskane tvinga bonden til å sitja uppe med bordet imillom dei. Ølet smaka, dagen leid. Um ei tid fekk dei høyra slik singling og skramling ute på garden. Det var Framneskjempen som var i vedskjolet og knuste våpna som sto der. (...) Med eit sto kjempa i døra (...) Då tok kjempa med begge hendene i langbordet og støytt det mot vegger og golv, so ho knasa alle som i stova var (Hveding, 1936, s. 81–82).

Steinblokka/
sieidien på Seines
i Narvik kommune
med funn av åtte
bjørneindivider. Fem
av bjørnene er datert
til tiden mellom 1100-
og 1300-tallet. Foto:
Ingrid Sommerseth,
UiT Norges arktiske
universitet.

På 1930-tallet ble det funnet nye bein ved flyttblokka på Seines, og det gamle sagnet om Framneskjempen fikk ny aktualitet, og steinen fikk også eget navn etter stedet Framnes, som i dag er industriområde sentralt i Narvik by. Beifunnene ble skrevet inn i et nytt narrativ om at det var svenske reindrifssamer som var drept og lagt under steinen. Bakgrunnen for de nye tolkningene kan være grensestengningene for reinbeitene i 1921

og samenes påfølgende tap av boplasser langs kysten, noe som førte til store protester, og som hadde store omkostninger for dem som ble tvangs-flyttet (Labba, 2021). Som ledd i myndighetenes grensestenging ble det også vanlig for bofaste å overta de gamle sommerboplassene langs kysten, og steinblokka på Seines er kanskje et uttrykk for denne delen av historia.

Senere, i 1970, fant man igjen bein da man sprengte tomt til en ny hytte. Det ble plukket flere bein fra området rundt flyttblokka, og disse ble sendt til arkeologisk avdeling på daværende Tromsø Museum. Det ble fastslått at det dreide seg om bjørnebein fra tre ulike individ (Ts. 10295). Etter planering av tomta og nok en hytteutvidelse i 1991 fant man flere bjørnebein i bergsprekkene nær hytta. Funnene omfattet klør, tenner, fragmenter til kranium og skjelettdeler. De siste beinfunnene ble levert til museet i 1995. Nye feltundersøkelser og kildestudier tyder på at flyttblokka der mange av beina ble funnet, kan tolkes som en offerstein og sieide (Andersen, 1991). En osteologisk undersøkelse fastslo at det fra Seines er innkommet åtte bjørneindivider: sju voksne og en unge (Myrstad, 1996, s. 38, 98; Sommerseth 2021, s. 14).

To av beina fra Seines kunne settes sammen og tilhører samme individ (Ts. 10296). Høyre underarmsbein (ulnat) er *datert* til begynnelsen av 1300-tallet. Foto: Ingrid Sommerseth, UiT Norges arktiske universitet.

Funnene fra Seines skiller seg ut fra alle de andre bjørnegravene i nord. Foruten de åtte bjørnene ble det også funnet bein fra rein, ku og sau. Den første dateringen ble gjort i 1996 og relateres til 1200-tallet. For å se hvor lang tid stedet hadde vært brukt som gravplass, ble det i 2019 og 2020 utført nye dateringer av bein fra flere av de andre individene. Til sammen er fem av bjørnene datert, og alle dateringene, inkludert den første fra 1996, relateres til middelalderen i tiden fra 1100- til 1300-tallet (Sommerseth, 2021; tabell 1 s. 15). Dette betyr at Seinesholmens plassering midt i Herjangsfjorden må ha vært ansett som et egnet sted for rituelle bjørnebegavelser og som offersted i flere hundre år i middelalderen.

AVSLUTNING

Oppsummert foreligger det i dag 22 dateringer av bjørnebein fra nord, og resultatene viser til en svært lang tradisjon. Den hittil eldste sikre samiske bjørnegrava i Skandinavia er registrert på Tjeldøya i Lødingen kommune og er fra ca. 300 e.Kr. Bein fra denne grava ble sendt inn til museet i 1961, og funnet omfatter 11 fragmenter som stammer fra et lite individ. De fleste bjørnegraver er datert til middelalderen, noe som indikerer at bjørnejakten og synet på bjørnen som kultisk dyr da var på sitt mest intense blant samene. Bjørnejakten var trolig en spesialisert samisk jakttradisjon som også var godt etablert og akseptert i både samiske og ikke-samiske samfunn (Svestad, 2018). Det var også få restriksjoner og tabuer knyttet til de kultiske sidene ved bjørnejakten. Det var ikke før den intensive misjoneringen overfor samene for alvor startet på 1600-tallet, at vi ser en nedgang i forekomsten av samiske bjørnegraver. Bjørnejakten og gravtradisjonene fortsatte imidlertid også etter samenes møte med misjonærene og også etter at kristendommen for alvor var innført mot slutten av 1700-tallet. Gjennom datering av bjørnebeinene fra de samiske bjørnegravene har vi dokumentert at denne kulturminnetypen representerer Nord-Europas lengste gravtradisjon, med sikre dateringer fra eldre jernalder og helt frem til 1800-tallet.

REFERANSER

- Andersen, O. og Urheim K. E. (1991) *Rapport fra registrering på Seines i Narvik kommune*. Upublisert kulturminnerapport. Topografisk arkiv. Tromsø: Norges arktiske universitetsmuseum, UiT.
- Bjørnson, I. (1916) *Dundor-Heikka og flere lappers historier fortalt av dem selv. Optegnelser fra Ofoten*. Kristiania: Albert Cammermeyers forlag.
- Borgos, J. (2020) *Samer ved storhavet*. Stamsund: Orkana forlag.
- Dalen, H. (2020). *Osteologisk vurdering av brunbjørnen fra Dåfford i Karlsøy kommune*. Upublisert rapport, Norges arktiske universitetsmuseum, UiT.
- Dass, P. (1789/1992) *Nordlands Trompet eller Beskrivelse over Nordlands Amt*. Oslo: J.M. Stenersen forlag.
- Dunfjeld-Aagård, L. (2005) *Sørsamiske kystområder. Tolkning av samisk tilstedeværelse i Ytre Namdal*. Upublisert hovedfagsoppgave i arkeologi. Tromsø: Norges arktiske universitet, UiT.
- Edsman, C. M. (1994) *Jägaren och makterna. Samiske och finska björnceremonier*. Uppsala: Dialekt- och folkeminnearkivet i Uppsala.
- Elvebakk, A. og Bergersen, R. (2022) «Made in Tromsø» – over 50 slekter og 400 artar beskrivne over 150 år ved Norges arktiske universitetsmuseum. *Ottar* 1:2022, Nr. 338-Årgang 68, 36–60.
- Fjellström, P. (1755/1981) *Kort berättelse om Lapparnas björna-fänge. Samt deras der wid brukade widskeppelser*. Norrländska Skrifter nr.5, Umeå: Två förläggare bokförlag.
- Friis, J. A. (1871) *Lappisk Mythologi: Eventyr og Folkesagn; Lappiske eventyr og folkesagn*. Cristiania: Albert Cammermeyer. Christiania.
- Hansen, L. I. (2000) *Astafford bygdebok, Historie I, Fra eldre jernalder til ca. 1750*. Årstein: Lavangen kommune.
- Hveding, J. (1935) *Folketru og Folkeliv på Hålogaland*. Oslo: Norsk Folkeminnelag.
- Labba, E. A. (2021) *Herrene sendte oss hit, om tvangsflyttingen av samene*. Oslo: Pax Forlag.
- Linde, E. og Norman, J. (red.) (1960) *Kvæfjordboka*, bind I. Borkenes: Kvæfjord kommune.
- Leem, K. (1767/1975) *Beskrivelse over Finnmarkens Lapper, deres tungemål, Lene-maade og forrige Afgudsdyrkelse*. Efterord av Asbjørn Nesheim. København.
- Myrstad, R. (1996) *Bjørnegraver i Nord-Norge. Spor etter den samiske bjørnekulten*. Upublisert hovedfagsoppgave i arkeologi. Tromsø: Universitetet i Tromsø.

- Nicolaissen, O. (1888) Undersøgelser i Nordlands Amt 1887. *Foreningen til Norske Fortidsmindermerkers bevaring, Aarsberetning for 1887*, 1–19. Kristiania.
- Niurenus, O. P. (1905/1645) *Lapland eller beskrivning över den nordiska trakt, som lapparne bebo i de avlagsnaste delarna av Skandien eller Sverige*. I Wicklund, K. B. (red.) Bidrag till kännedom om de svenske landsmälen ock svenskt folklif XVII:4. Uppsala: P. A. Nordstedt & Söner.
- Petersen, T. (1940) En bjørnegrav. Trekk av lappisk folketro. *Viking. Tidsskrift for norrøn arkeologi*, Bind IV, 153–167.
- Qvigstad, J. (1928) Lappiske eventyr og sagn fra Troms og Finnmark. *Institutt for sammenlignende kulturforskning*. Serie B: skrifter X. Oslo.
- Rheen, S. (1671/1897) *En kortt relation om Lapparnes lefverne och sedher, wijd-skiepellsser, sampt i många stycken grofwe wildfarellsser*. I Wicklund, K. B. (red.) De Svenska landsmälen och Svenskt Folklif XVII:1. Uppsala: P. A. Nordstedt & Söner.
- Ryd, Y. (2007) *Ren och Varg. Samer berättar*. Stockholm: Natur och Kultur.
- Schanche, A. (2002) *Graver i ur og berg. Samisk gravskikk og religion fra historisk tid til nyere tid*. Karasjok: Davvi Girji OS.
- Schefferus, J. (1673/1956) *Lapland*. Översättning från latin av Henrik Sundin. Granskad og bearbetad av John Granlund, Bengt Löw och John Bernström. Acta Lapponica VIII. Stockholm: Nordiska Museet.
- Solsten, A. K. (2016) *Samiske bjørnegraver – Deres utseende og plassering i landskapet*. Upublisert kandidatoppsats i arkeologi. Uppsala: Uppsala Universitet.
- Sommerseth, I. (2009) *Villreinfangst og tamreindrift i Indre Troms: belyst ved samiske boplasser mellom 650–1923*. Upublisert doktorgradsavhandling i arkeologi. Tromsø: UiT Norges arktiske universitet.
- Sommerseth, I. (2020) Bjørnejakt og samisk gravtradisjon. *Ottar* 5: 2020, Nr. 333-Årgang 66, 32–42.
- Sommerseth, I. (2021) Den samiske bjørnekulten – arkeologiske spor til samisk historie. Fjellström, M. og Nordin, J. M. (red.) *Meta 2021, Historisk-arknologisk tidsskrift*, 9–30. <https://doi.org/10.59008/meta.vi.10738>
- Storm, D. (1993) Sámi natural resource exploitation in a *markebygd* and its significance today? *Acta Borealia*, Volume 10:2, 47–61. <https://doi.org/10.1080/08003839308580429>
- Storm, G. (1881) *Om Peder Claussøn Friis og hans skrifter: Indledning til den norske historiske Forenings Udgave af hans Skrifter*. Kristiania: A. W. Brøgger.
- Svestad, A. (2018) Entering other realms: Sámi burials in natural rock cavities and caves in northern Fenno-Scandinavia between 900 BC and AD 1700.

- I Bergsvik, K. A. & Dowd, M. (red.). *Caves and ritual in medieval Europe AD 500–1500, Part I: Northwestern Europe*, 13–31. Oxford: Oxbow book.
- Tromsø Museums Aarsberetning, (1911). J. Kjeldseths boktrykkeri, Tromsø.
<https://doi.org/10.2307/j.ctvh1dnwt.6>
- Turi, J. (1917) *Muittalus Samid Birra. En bok om Lapparnas Liv*. Lapparne och deras land. Skildringar och studier, VI. Stockholm: Hjalmar Lundbohm.
- Turi, J. (1931) *Från fjället*. Lund: C. W. K. Gleerups Förlag.
- Äikäs, T., Puputti, A. K., Núñez, M., Aspi, J. og Okkonen, J. (2009) Sacred and Profane Livelihood: Animal bones from Sieidi Sites in Northern Finland. *Norwegian Archaeological Review*, Vol. 42, No. 2, 2009, 109–122. Routledge.
<https://doi.org/10.1080/00293650903289641>